

УДК 371.12:378

О. В. Садовський

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ТВОРЧІСТЬ – КАТЕГОРІЯ БЕЗУПИННОЇ ДИНАМІКИ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті автором зазначено, що творчість, як категорія діяльності людей у створенні чогось нового, що має велике значення в розвитку суспільства й окремої особистості. Творчість має широкий спектр у життєдіяльності людей, але справжньою метою цього розгляду є художня діяльність особистості.

Доведено, що творчість розвивалося нерівномірно, що природно, розвиток її відбувається стрибкоподібно та зазнає злетів і падіння. Єдина умова досягнення вершин у творчості – це талант і постійна робота. Однією з основних категорій в образотворчому мистецтві є композиція. Вона як форма мислення є предметом дослідження художників, мистецтвознавців та всіх, хто причетний до мистецтва. «Родовою ознакою» композиції є її цілісність.

Ключові слова: творчість, динаміка, образотворче мистецтво, композиція.

Постановка проблеми. Немає ніяких сумнівів щодо виникнення творчості, та, поза сумнівом, цей процес має архіважливе значення для людей. Думка про відсутність творчості в повсякденному існуванні суспільстві стає неможливою. Отже, творчість – надзвичайно ємне й широке поняття.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням сутності творчості, умов її розвитку та інших аспектів займалися і займаються різні науки, у тому числі філософія, психологія та педагогіка. Серед філософів, які досліджували феномен творчості цінними для даного дослідження є наукові доробки Платона, І. Канта, Б. Спінози, І. Г. Фіхте та ін.

Різні дослідники питання творчості розглядають його в різних ракурсах (Д. Богоявленська, Л. Гапоненко, А. Лук, Н. Гурець, О. Борисова, В. Цапок, А. Спіркін, Г. Гиргинов, М. Бердяєв, П. Торренс). Аналізуючи різні її визначення, незважаючи на різноманітність уявлень про творчість, багато дослідників (А. Батюшков, В. Бехтерев, П. Енгельмейер, А. Матейко, В. Савич та ін.) вважають цю проблему комплексною.

Л. Виготський, В. Мухіна, Д. Ельконін, а також Н. Ветлугіна, Н. Сакуліна, Т. Комарова, Т. Казакова у своїх роботах зазначали можливості розвитку творчості в різних видах діяльності, а особливо в художній.

Мета статті – з'ясувати провідні особливості творчості як категорії динаміки в образотворчому мистецтві.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на широкий спектр творчої діяльності людини, справжньою метою цього розгляду є художня діяльність особистості або груп митців.

Творчість людини – тонка нитка чогось майже незбагненого, крихкого і, напрочуд, життєствердного. Вона всеохоплююча можливість творити дає художнику безцінну якість – бути особливим, тому що, поза сумнівом, творення надає митцеві бажаної індивідуальності, яка наділяє особливістю впізнаваністю, тобто яскравим мистецьким почерком.

Творчості як безперечної необхідності потребують усі образотворчі техніки (живопис, графіка, скульптура тощо), при чому для кожної з технік потрібне своє трактування.

Із поширенням технічних можливостей людини з'явилися нові види образотворчого мистецтва, їх кількість зростає, і, для того, щоб опанувати цією технікою, потрібно багато працювати, щоб неминуче стати професіоналом своєї справи.

Творчість увібрала в себе багато мистецьких здобутків, і, безперечно, ці надбання довго слугуватимуть людям яскравим мистецьким ідеалом: «Творчество, деятельность, порождающая нечто качественно новое, никогда ранее не бывшее...» [1] – стверджували укладачі «Великої радянської енциклопедії».

Вона, творчість, протягом багатьох століть не могла рівно й без перешкод підніматись угору й безупинно ставати кращою. Сприяння й перешкоди, усі ці спектрально-різнобарвні фактори змушують художнє мистецтво відтворювати певні скачки у кращу-гіршу сторону, що формує нерівномірний розвиток мистецтва. Творчість – ця вередлива дама, споконвіків завдає мук і радощів митцям, дарує їм щастя та прикрощі.

Форма творчості не має конкретних меж, для неї не придумали правил. Здебільшого, це почуттєве явище, єдина умова досягнення вершин, це наполеглива та вдумлива робота.

Однією з головних категорій у образотворчому мистецтві є композиція. Вона служить зв'язком між складовими творчого поєднання образів творення.

Композиція може виступати і як самостійна категорія. Вирішальною роллю композиції є побудова та зв'язок цільного творчого поєднання образів творення.

Композиція як форма привертає увагу багатьох дослідників – художників, мистецтвознавців, усіх хто доторкається до прекрасного. Дослідження, їх результати бувають різні, але майже всі сходяться на одному. Так, Б. Успенський виділяє композицію як «родовий признак» – цілісність. А. Олсуф'єв говорить про таке: «В самом общем смысле композицией может быть состав и расположение частей целого удовлетворяющее следующим условиям: 1) ни одна часть целого не может быть изъята или заменена без ущерба для целого; 2) части не могут

меняється місцями без ущерб для цілого; 3) ни один новий элемент не может быть присоединён к целому без ущерб для целого» [2].

Іншими словами виникає необхідність повторити слова вчителя для початківців: «Компонувати рисунок потрібно так, щоб не виникало бажання до паперу, на якому ведеться рисунок щось клеїти, або від нього щось відрізати». І перший, цікавіший приклад, і другий, примітивніший приклад носять типологічний характер. І це дуже придатний приклад для початківців. Узагалі, викладач, який веде будь-який предмет з образотворчого мистецтва, а особливо композицію, повинен подавати так матеріал, щоб він був доступний саме цим учням і відповідно до рівня їх знань.

Отже, вказані вище підходи можна вважати недостатніми для правильного трактування композиції.

Композиція – це не лише вдале розміщення фігур або предметів на картинній площині, але й світобачення, образне мислення, і, можливо, інтелект. Думається, і не безпідставно, митцеві потрібно також і аналітичне мислення. На оформлення художника впливають багато факторів. Це школа, середовище, шукання інших. Отже, творче лице сучасного художника це аналіз усіх попередніх досвідів надбань художників, плюс власна велика робота, досвід. Синтез традиційного й нового діє на глядача як щось нове, цікаве та в той самий час він бачить і традиційне мистецтво й нове.

Комплекс знань історії мистецтв і жага постійних шукань дають бажані результати. Елементи нового поступово накопичуються на периферії образотворчої системи, ядром якої стала традиційна форма композиції. Звичайно стале, звичне веде супротив, але, зрештою, перемагає нове. Формується нове бачення художника, який протягом свого творчого життя може змінюватися декілька разів.

Розмова ведеться про творчі композиції, про пошуки, тобто про те, що могло би бути закономірністю для будь-якого митця, але не завжди так буває.

Надзвичайно цікавим є підхід до художнього творення в образотворчому мистецтві сучасної України, де на даний момент існують декілька розгалужень і направлень у певних мистецьких колах. Тепер не є метою вести аналітичний розбір кожного з направлень. Виникло бажання роздивитися якісні показники цих течій.

Групи художників у Києві, Львові, Одесі й поодинокі митці інших областей, складають ту якісну частину українського мистецтва, де ведеться пошук, працюють над розширенням технічних і технологічних засобів живопису, графіки та скульптури; показують нові ідеї, розширюють композиційні можливості.

Існує інша велика група художників, творчість яких вторинна, і, звичайно, про таке мистецтво ніякі аналітичні дії робити не доцільно, оскільки ці твори не підпадають до жодної обговорюваної категорії, а композиції примітивні й не цікаві.

Виникає проблема глядача. Якщо включаючи XVII століття, живопис був доступний глядачеві, його присутність була поруч – у соборах, у крамницях та, безумовно, житлах громадян, а, значить, живопис був доступнішим, виходить, розуміння його було ширшим.

Живопис, поза сумнівом, є складною структурою і, за висловлюванням Р. Архейма, є формою мислення тому, що «любое восприятие есть также и мышление» [3]. Думка про те, що живопис насолоджує око – хибна. Якщо живопис не всі розуміють, то він існує для вибраних. З цим погодяться мало людей, адже всі пам'ятають про те, що «мистецтво належить народові». Живопис не може бути раціональним, а живописець, що є раціональним викликає глибокий жаль. Антоніми «раціональний» і «духовний», як усі полярні субстанції, в принципі недосконалі, але разом вони, коли у прийнятній мірі, дають прекрасний результат. Живопис як і композиція – це більше почуттєві форми у великому єднанні образотворчого мистецтва, і пізнати живопис нелегко. «Що таке живопис, я не знаю, – говорив П. Пікасо, – а якби знав, нікому не сказав би». Живописність залежить від багатьох складових творення, у тому числі від здібностей і досвіду художника. «Преимущество художника – в способности постигнуть природу и значение жизненного опыта в форме определенных изобразительных средств и, таким образом, сделать этот опыт воспринимаемым другими». Думка цікава, хоча є суперечливі моменти: як бути з елементарністю живопису.

Професіоналізм живописця підлягає таким визначенням, наскільки органічно він засвоїв образотворчі поняття: компонування, визначення великих відношень світла й тіні, напівтонів і рефлексів, усе це зібрати в те єдине ціле й багато іншого, чого навчаються все життя. Живописець сприймає світ у певному колориті, дивиться на природу або натуру через певного кольору скельце, що забезпечує єдність і гармонійне сприйняття твору глядачем.

Гармонія в живопису надзвичайно актуальна складова творення, вона є тією домінантою, якою можна забезпечити твір тональною, лінійною, просторовою та колористичною рівністю всіх частин картини. Володіння образністю й кольором робить художника справжнім.

Чи елітарний живопис? Згадуючи висновки про те, що живопис є формою мислення, і чи доступний він тільки тим, хто думає. Мабуть, ні, людей, які думають, багато. Сутність розуміння живопису в іншому. Спостерігаючи за людьми, які часто відвідують художні виставки, з інтересом спілкуються з авторами творів, і звідси витікає висновок: такі глядачі починають розуміти деякі особливості живопису, його техніку. Отже, глядач повинен навчатися розумінню образотворчого мистецтва.

Художникові, щоб стати професіоналом образного напряму необхідно проявляти інтерес до навчання протягом усього життя, оволодівати практичними знаннями, постійно працювати, набуваючи досвіду. Особливо цінним є навчання у великих майстрів, що, поза сумнівом, невичерпне джерело, яке служить багатьом поколінням митців.

С. Григор'єв, відомий український художник, говорив: «Большое значение в моей жизни играет благоговейная любовь к произведениям прошлого: памятникам искусства всего человечества разных эпох, цивилизаций и народов. Однако имею и любимцев – это русская древняя икона, Джотто, Микеланджело, Веласкес, Рембрандт и тысячу раз Рембрандт» [4].

Ця цитата, зрозуміло, заставляє прискіпливіше поглянути на незвичайну творчість маестро. Іконографія образів Рембрандта широка, вона включає в себе образи святих сивочолих старих, апостолів і євангелістів, просвітлених божою мудрістю, філософів і вчених, у тому числі Аристотеля. Рембрандт відчував особливий інтерес до такої теми. Очевидно, вона відповідала самому духові його творчості, його схильності до зображення глибоких духовних порухів, психологічних станів, раптових прозрінь розуму, вміло сплітав почуттєве з мисленням.

Безумовно, Рембрандт є майстром світла й тіні. Як правило, світло поширювалося діагоналлю, як у церкві, висвітлюючи головне, створюючи ще «фігуру».

З рембрандтівського прикладу можна переконливо зрозуміти про нерозривний зв'язок живопису з композицією, і, що засобами цього поєднання можна досягти вирішення високих тем.

Системності зображувальних категорій так або інакше відповідають системності форм зображення. Саме з цієї причини, композиція відповідає за цілісність художнього образу, у той самий час системність специфічного бачення живописця робить живопис цілісним образом. Безумовно, такий процес виступає домінантою художнього творення, і в результаті аналітичного дійства розуму та наполегливої праці у художника з'являється композиційне бачення. Результат цей надає митцеві можливість відчутти композицію, безумовно, у великому єднанні з живописом і в цьому випадку нероздільно поєднані аналіз і синтез образу.

Для чого художнику відчувати композицію?

Композиція та живопис надзвичайно почуттєві категорії, тому без набуття відчуття, мабуть, не зможе відчутися художній твір. У спробі побудувати картину за допомогою розумових дій, безперечно, твір вийде неповноцінним намаганням, оскільки він вийде неживим, а значить неправдивим. Ясно й те, що живопис одними розумовими намаганнями не робиться лише тому, що, в прямому розумінні живопис означає живо писати, що, зрозуміло, можна досягти емоціональними діями і, безперечно, в тісному поєднанні з аналітичним мисленням.

Якщо в минулому, коли високе мистецтво, маються на увазі відомі інтенсивні періоди розквіту образотворчого мистецтва, живопис або скульптура були елементарно доступні для огляду масами, то тепер, починаючи з II половини XVIII ст., предмети прекрасного знаходяться в музеях та галереях і не завжди доступні широкому глядачеві. Не тієї малої кількості, що відвідують усі виставки, а більш масовий глядач.

Спілкування з глядачем засобами зображувальних ідей не завжди може принести бажане розуміння цілісності твору, протиріччя його сприймання та споживач картини може нав'язати і, дійсно, нав'язує неадекватні інтерпретації, які йдуть у супротив з думкою автора.

Чи можна глядача навчити правильно сприймати твори художників? Змушені повторювати про важливість цілісного сприйняття картини, тому що в іншому випадку, розуміється, чи глибоке відчуття кольору роботи або досконалість певного образу, або витончений рисунок – усе це частини твору, які, за умови талановитого бачення митця стають цілісним твором мистецтва. Для його розуміння надзвичайно важливу роль грає підсвідомість розуміння пропорцій, ритмів, динаміки світла й тіней, кольорових поєднань, композиційного мислення – усе це можна відчути підсвідомістю і, до певної міри, досвідом.

Звичайно, досвід глядача має велику цінність, це той стан людини, що надає розуміння порівнювати й бачити найкраще, вести аналіз побачених творів.

Образотворче мистецтво, у зв'язку з розширенням своїх жанрів часто стає не зрозумілим глядачеві. Для розуміння різних напрямлень у живопису або зразків нового в мистецтві (ленд-арту, боді-арту, тощо) необхідно робити певні зусилля і, змусивши розум проаналізувати сутність нових течій, прочитати літературу, яка пояснює зміст осмислення нового, збагатитися новими знаннями в розумінні мистецтва.

Звичайно, велика кількість глядачів, завітавши на виставку галерею чи до музею, користуються послугами екскурсиводів-мистецтвознавців, які, у свою чергу, ведуть розповідь про героїв картини, їх характерні особливості, дату написання, тощо... Іоффе говорить: «Основным недостатком искусствоведения было то, что оно отстраняло от себя мышление, что оно занималось красками, звуками, объемами, гармонией и игнорировало ту идеологическую деятельность, те акты мышления, результатом которых является то или иное сочетание линий, тонов, цвета и тембра. Искусствоведение полагало, что мировоззрением и мышлением занимается философия, себе оно отводило категории видения и слышания не мысля, не различая и не связывая элементы поля зрения и слуха» [5]

Такі слова актуальні й тепер. Мистецтвознавство веде спробу очиститися від «літературщини», але важливо розуміти про те, що вести розмову про живопис за його зовнішніми ознаками важко, як про зовнішність людини, тому що з картиною потрібно, як і з людиною, спілкуватися, де можна зрозуміти мислення та світобачення художника, про що говорилося раніше.

У результаті творчого пошуку, ще в невинних начерках митець, аналізуючи свою роботу, деколи, навіть, підсвідомо, закладає ці надзвичайно важливі якості, і, щоб добитися такого, потрібна важка аналітична праця. Усе це передається глядачеві, і він, озброївшись художньою вихованістю, розуміє мислення художника.

Отже, можна сказати про образотворче мистецтво як таке, яке за умови закладеної у твір енергетичної дії, впливає на глядача, зовнішньою, а, головне, внутрішньою динамікою.

Творчість митця, залежно від його таланту, вбирає всі особливості рідного краю, просіяна через сито художнього мислення, створює особливо оригінальний твір, що є правдивим, заселений героями, яких не раз зустрічав автор. В іншому випадку, коли потрібно написати, наприклад, історичний твір, дія якого відбувалася давно, у незнайомій місцевості, художникові потрібно зібрати матеріали для правдивого висвітлення ситуації. Перший чи другий підхід до роботи над картиною може бути реалізований зусиллями творчого потенціалу художника.

Висновки. Отже, важливою сутністю творчості є уява художника, за допомогою якої ведеться робота з досягнення задуманого. Творчість – це важлива категорія народження нового. Важливістю художнього творіння можуть бути широкі можливості в підході до вираження думки митця, безмежжя технік і технологій матеріалів, засобів художнього вираження, безумовно, допомагають художникові. Але найголовніше – це композиційне мислення митця.

Чи головна композиція в образотворчому мистецтві? Чи служить композиція таким головним стержнем, на який нанизуються всі інші компоненти творіння? Ні, композиція, живопис, рисунок – усі разом формують кістяк художнього твору.

У роботі над композицією важливими є пошуки, які є носієм нового, досі ще не баченого. Уся творчість опирається на знання композиції, живопису й рисунку, і неможливо проігнорувати жодну складову в роботі над реалістичним полотном. Пошук збагачує творчість неймовірними знахідками і, залежно від таланту митця, набуває якісного змісту.

Ніхто не сумнівається в актуальності дослідження композиції, особливо в наш час, коли пояснення її часто обмежується чисто зовнішньою оповідальною стороною. Композиція існує завдяки сумі досвіду багатьох поколінь художників і мистецтвознавців.

Усе нове може бути знайдене в результаті досвіду та індивідуальних якостей художника.

Композиція тісно пов'язана з живописом – також почуттєвою категорією, яка є формою мислення, що заперечує слова про те, що живопис є таким, що насолоджує око. Живопис – це згусток мислення в почуттєвому середовищі, він виконує багато функцій, має властивість впливати на стан настрою в картині, сповіщає глядача задум автора, передає його настрій.

Отже, живопис має властивість впливати на психічний, психологічний і почуттєвий стан глядача і, думається, цим його функції не закінчуються.

Автор цих рядків хотів показати велику силу художнього творіння, звернути увагу на його супутників у образотворчому мистецтві: композицію

та живопис, їх вплив на глядача. Завдяки досвіду й постійному аналізу творів мистецтва важливість композиції та живопису стає аксіомою. Також велику роль відводить глядачеві. «В порождении образа учувствуют различные функциональные системы. Причем особенно значительным является вклад зрительной системы. Этот вклад не ограничивается репродуцированием реальности. Зрительная система выполняет весьма важные продуктивные функции. И такие понятия как «визуальное мышление», «живописные соображения» отнюдь не являются метафорой».

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия. – М., 1976. – Т. 25.
2. Волков Н. Н. Композиция в живописи / Н. Н. Волков. – М., 1977.
3. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие, с. 21
4. Григорьев С. А. Альбом / С. А. Григорьев. – М., 1981.
5. Иоффе И. И. Синтетическая история искусства. Введение в историю художественного мышления / И. И. Иоффе. – Л., 1933.
6. Зинченко В. П. Продуктивное восприятие / В. П. Зинченко // Вопросы психологии. – 1971. – № 6. – С. 41.
7. Сезан П. Переписка, воспоминания современников / П. Сезан. – М., 1972.

РЕЗЮМЕ

Садовский О. В. Творчество – категория неостанавливающейся динамики в изобразительном искусстве.

Творчество, как категория деятельности людей в создании чего-то нового, что имеет большое значение в развитии общества и отдельной личности. Творчество имеет широкий спектр в жизнедеятельности людей, но настоящей целью этого рассмотрения есть художественная деятельность личности.

Творчество развивалось не равномерно, что естественно, развитие его происходит скачкообразно и претерпевает взлёты и падения. Единственное условие достижения вершин в творчестве – это талант и постоянная работа. Одной из основных категорий в изобразительном искусстве есть композиция. Она как форма мышления есть предметом исследования художников, искусствоведов и всех, кто причастен к искусству. «Родовым признаком» композиции есть её целостность.

Композиция – это не только удачное размещение фигур или предметов на картинной плоскости, это мировоззрение, образное мышление, и, возможно, даже интеллект художника. Творческое лицо современного художника – это тщательный анализ произведений великих мастеров, их опыта, плюс повседневная большая аналитическая работа самого художника, который вкладывает свой труд и свою эмоциональную заряженность.

Живопись, без сомнения, есть сложная структура, и по словам Р. Арнхейма, есть формой мышления, что, тем самым отрицает высказывания о том, что живопись должна радовать глаз. Живопись, как и композиция, в основном категории чувственные, и в сочетании с разумом могут дать прекрасный результат. Живописец воспринимает мир как бы через стекло определённого цвета, что даёт возможность получить цельность

колористического решения. Гармония в живописи есть той доминантой, которой можно обеспечить единство и целостность художественного произведения, придать ему особенные черты узнаваемости. Художник, который владеет образностью и цветом есть настоящим, а в единстве аналитических умозаключений и эмоциональной составляющей появляется художественное произведение. Постоянный труд художника и работа с произведениями великих мастеров порождает у него композиционное видение, это очень важный момент в творчестве. Композиционное видение – ничто иное как чувство композиции художником, что дает возможность делать супер-оригинальные и качественные работы.

Ключевые слова: творчество, динамика, изобразительное искусство, композиция.

SUMMARY

Sadovskyi O. Creativity is a category of foolproof dynamism in the visual arts.

Creativity, as a category of human activity in creating something new, is of great importance in the development of society and the individual. Creativity has a wide range of manifestations in the life of people, but the real purpose of this consideration is the artistic activity of the individual.

Naturally, creativity has developed not evenly. Its development occurs spasmodically and undergoes ups and downs. The only way to success in creativity is talent and constant work. One of the main categories in the visual arts is the composition. It is, as a form of thinking, the subject of study of artists, art critics and all who are involved in art. The "birth sign" of a composition is its integrity.

The composition is not only the successful placement of figures or objects on the picture plane, this world view, imaginative thinking, and, possibly, even the artist's intellect. The creative face of the modern artist is a careful analysis of the works of great masters, their experience, plus the daily large analytical work of the artist himself, who invests his work and his emotional charge.

Painting, no doubt, is a complex structure, and according to R. Arnheim is a form of thinking, which, by the same token, denies statements that painting should please the eye. Painting, like the composition, is mostly sensual, and in combination with the mind can give an excellent result. Painter perceives the world as it were through a glass of a certain color, which makes it possible to obtain the integrity of the color decision. Harmony in painting is the dominant that can ensure the unity and integrity of the work of art, to give it special features of recognizability. The artist who owns imagery and color is real, and in the unity of analytical reasoning and emotional component appears a work of art. Constant work of the artist and work with the works of great masters gives him a compositional vision; this is a very important moment in his work. Compositional vision is nothing more than a feeling of composition by the artist, which makes it possible to do super-original and high-quality work.

Key words: creativity, dynamism, visual arts, composition.